

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 334.012.82(477):339

А. А. Грищенко, канд. екон. наук,
доцент кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СТРАТЕГІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

У статті визначаються та обґрунтовуються основні положення інституційної стратегії інтеграції України у світову економіку. Аналізуються шляхи реалізації відкритості економіки через регулюючі функції держави, оптимального поєднання зовнішньоекономічної відкритості та захисту національних інтересів. Обґрунтовується необхідність застосування протекціоністських заходів, включаючи обмеження іноземної конкуренції і підтримку національних товаровиробників з урахуванням вимог євроінтеграційних структур та міжнародних регулюючих об'єднань, Світової організації торгівлі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інституціональна стратегія, інтеграція, економічний протекціонізм, експорт, імпорт, лібералізація торговельного регулювання.

У сучасних реаліях глобальної фінансової бурі, що розповсюджується на реальний сектор економіки, мінімізації її наслідків для України, оскільки вона входить у глобальні ринки, інтеграція нашої країни до світового господарського простору передбачає необхідність вирішення таких першочергових завдань: підвищення експортних можливостей українських товаровиробників, поліпшення інвестиційної привабливості внутрішнього ринку, посилення конкурентоспроможності національних виробництв, досягнення позитивного балансу експорту й імпорту, торговельних і поточних платіжних балансів.

В умовах відкритої економіки України вирішення вказаних завдань та «завоювання місця під сонцем», його утримання і

розширення у світовому господарстві актуалізує потребу об'єктивного аналізу оптимального поєднання зовнішньоекономічної відкритості та політики протекціонізму, виходячи з реальних можливостей і потреб національного виробництва та інтересів вітчизняних споживачів.

Відомі фахівці у сфері міжнародних економічних відносин Д. Г. Лук'яненко і А. М. Поручник наголошують на тому, що загальний методологічний підхід до оцінки відкритості економік, яка виявляється у системній міжнародній взаємодії ринків товарів, послуг, капіталів і валют, є продуктивним за умови розвиненості відповідних національних ринків. Щодо критеріїв і масштабів «відкритості» країн, що розвиваються, західна економічна думка орієнтувалася на обґрунтування «позитивного впливу» світової економічної експансії розвинутих країн. Одночасно в країнах, що розвиваються, превалюють більш критичні (щодо лібералізації та ринкової саморегуляції) теоретичні підходи, які формують доктрини економічного націоналізму та протекціонізму [1, с. 7—8]. Разом з тим, у теперішніх умовах світової фінансової кризи західні вчені прямо стверджують про те, що рятівником капіталізму, вочевидь, є держава і лише держава [2].

Вперше доктрина економічного протекціонізму була теоретично обґрунтована представниками західної наукової школи — меркантилістами. Зокрема, англійський учений Т. Мен у своїй праці «Багатство Англії у зовнішній торгівлі» та німецький політик і економіст Ф. Ліст у праці «Національна система політичної економії» стверджують про те, що вільна торгівля створює вигоди для розвинутих держав і перешкоджає економічному розвитку у відстаючих країнах, тому їх економічна політика повинна бути спрямована на стимулювання національної економіки та її захист від іноземної конкуренції [3, с. 131]. Сучасний протекціонізм (ми тут не розглядаємо націоналізацію банківської системи розвинутих країн) здійснюється головним чином з метою збільшення експорту з використанням митних бар'єрів та системи нетарифних (адміністративних) обмежень, створення конкурентоспроможних національних виробництв і галузей економіки.

Виходячи із сутності доктрини сучасного протекціонізму стратегія інтеграції нашої держави у світову економіку повинна ґрунтуватись на засадах прагматичного дотримання пріоритету національних інтересів та жорсткого їх захищення, з використанням можливостей євроінтеграційних структур та міжнародних торгових об'єднань, зокрема Світової організації торгівлі. При цьому ефективність застосування протекціоністських заходів,

включаючи обмеження іноземної конкуренції і стимулювання національних товаровиробників, буде досягнута лише при умові визначення для цього найбільш перспективних галузей вітчизняної економіки.

До такого висновку, зокрема, дійшов В. Є. Новицький, досліджуючи необхідність протекціоністських заходів на ринку послуг. Учений вказує, що з цією метою слід забезпечити виконання наступних двох послідовних завдань: 1) визначити ключові технологічні та наукомісткі галузі, а також «чутливі» сектори зі сфери послуг, які потребують тимчасових заходів прямої та опосередкованої підтримки; 2) визначити перелік тих видів виробництв, які Україні недоцільно включати в перелік міжнародно-погоджених зобов'язань та стосовно яких є доцільним застосування вилучень із режиму найбільшого сприяння, дво- та багатосторонніх угод та забезпечити відповідні обмеження в торгівлі [4, с. 36]. Про те, що пріоритетними галузями економіки, які отримують державну підтримку в українських умовах мають бути галузі, що складають основу «економіки знань» обґрунтовує у своїх дослідженнях також Л. Л. Антонюк [1, с. 733].

На наш погляд, такий підхід є цілком науково обґрунтованим і він повинен бути одним із основних в інституційній стратегії інтеграції України до світогосподарської системи. Застосовуючи протекціоністські заходи не можливо одночасно заохочувати експорт усіх галузей вітчизняного господарства. Деякі з них раціональніше націлювати на імпортозаміщення, а продукцію, випуск якої є нерентабельним, доцільніше імпортувати. В той же час, в Україні державна підтримка окремих галузей національної економіки, підприємств та регіонів здійснюється безсистемно, непослідовно та при відсутності координації таких дій і науково-обґрунтованих їх критеріїв, що зумовлює непослідовність української зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, недостатня ефективність державного заохочення національних виробництв та галузей економіки в нашій країні в значній мірі зумовлена також великою кількістю (близько 200 [5]) таких бюджетних програм.

Саме через відсутність цілеспрямованої і послідовної державної політики структурних перетворень з однієї сторони позбавляються захисту життєво важливі та перспективні сектори національної економіки, з іншої — здійснюються протекціоністські заходи, які негативно впливають на внутрішній ринок країни.

У цьому контексті слід наголосити також на тому, що на законодавчому рівні в Україні не досить чітко сформульовані вимоги

щодо необхідності жорсткого дотримання принципів взаємності у зовнішньоекономічній сфері, а боротьба з недобросовісною торговельною діяльністю нерезидентів, у тому числі в рамках правил Світової організації торгівлі, практично не здійснюється. Нагадаємо для прикладу, що під час переговорів щодо вступу в СОТ Україна погодилася приєднатись до 16 секторальних ініціатив, які не були обов'язкові, але передбачали встановлення нульових митних зборів на цілий ряд товарів (готові товари і комплектуючі у сфері авіа- і суднобудування, риба, міцні спиртні напої, спирт, ліки, сільгоспобладнання, чорні і кольорові метали та ін.) [6].

Такий підхід створює несприятливі умови для діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках та ставить їх у нерівномірні умови з іноземними корпораціями. Водночас, будь-які заходи щодо лібералізації торговельного регулювання позитивно впливають на конкурентні позиції імпортерів і тому мають бути предметом обговорення для отримання українською стороною зустрічних преференцій. Ті ж правила СОТ, зокрема стаття 12 ГАТТ 1994 щодо заходів з регулювання платіжного балансу, передбачають методи, за допомогою яких можна тимчасово закрити внутрішній ринок, даючи шанс національним товаровиробникам здійснити реструктуризацію з метою досягнення кращих результатів.

Таким чином, основні засади інтеграційної стратегії України до світового господарства повинні виходити з того, що лібералізація зовнішньоекономічної діяльності є неодмінною умовою формування конкурентоспроможного національного ринку. В цьому контексті є науково-обґрунтованим висновок вітчизняних учених: з одного боку міжнародне глобальне конкурентне середовище є продовженням конкурентного середовища національного масштабу, і в його рамках діє та ж сама логіка, що і для останньої, з урахуванням певних трансакційних моментів, тарифно-нетарифних обмежень та ін. З іншого боку, міжнародна конкуренція має міжнаціональні виміри [7, с. 54].

Сама по собі лібералізація зовнішньоекономічної діяльності не може бути єдиним визначальним компонентом інтеграційної стратегії нашої країни до світової економіки. Зростання українського виробництва, посилення ролі національних суб'єктів господарювання на внутрішньому ринку, зміцнення позицій України у міжнародному співробітництві, як показує досвід років незалежності, дуже складно забезпечити без застосування в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності протекціоністських заходів. Їх використання передбачено українським законодавством і є зви-

чайною практикою у багатьох державах світу. Селективне встановлення протекціоністських бар'єрів у міжнародних економічних відносинах вважається цілком виправданим для ринково розвинутих країн і навіть необхідним для транзитивних країн в умовах економічного спаду й адаптації реального сектору до ринкових відносин, тому що потрібен певний час для становлення нових виробництв, здійснення структурної перебудови наявних потужностей або подолання кризових явищ в окремих галузях.

При цьому необхідно розуміти, що захист національного виробництва від негативного зовнішнього впливу має тільки доповнювати заходи, спрямовані на забезпечення економічного зростання, і використовуватися лише як один із засобів такого забезпечення, з врахуванням широких інтересів вітчизняних споживачів.

У першу чергу протекціонізм необхідний для того, щоб дати змогу набрати силу у ринковому середовищі життєздатним і потенційно конкурентоспроможним структуроформуючим галузям та секторам економіки. У той же час протекціоністські засоби регулювання зовнішньоекономічної діяльності не повинні перешкоджати оздоровленню вітчизняної економіки за рахунок скорочення діяльності неефективних виробництв або модернізації їх виробничих потужностей імпортними комплектуючими, часткової заміни імпортом взагалі окремих національних продуктів. Протекціоністський підхід у розробці і реалізації інституційної стратегії інтеграції України до світової економіки хоча і має бути комплексним, але не повинен бути тотальним і спрямованим на всеохоплюючий захист вітчизняної економіки. Такі захисні заходи не можуть бути надто тривалими і мають охоплювати порівняно короткі проміжки часу (за В.Є. Новицьким — тимчасові) [4, с. 36], вони необхідні для становлення окремих галузей та підрозділів ринку. При цьому рівень захисту вітчизняних виробників товарів та послуг має поступово знижуватися, за виключенням галузей, які мають для національної безпеки країни велике стратегічне значення в соціальному, ресурсовидобувному, екологічному та інших аспектах.

Означений комплекс заходів позначається як засіб регулювання доступу на ринок — інструменти адміністративних обмежень чи повної заборони діяльності на національному ринку країни [4, с. 37]. Такі інструменти, і в першу чергу митний тариф, повинні використовуватися не тільки для поповнення бюджету, а й з метою створення умов для структурної перебудови української економіки, що є не менш важливим для успішної її інтеграції до світового господарства. Реалізація вказаної мети потребує визна-

чення пріоритетів розвитку нашої держави та розробки концепції інституційної стратегії інтеграції України у світову економіку. Вказана концепція повинна передбачати, зокрема, вирішення таких завдань:

— збереження стратегічних галузей, що забезпечують безперервність виробничого процесу, таких як транспорт, енергетика та ін.;

— підтримку виробництва в секторах з експортними можливостями та в імпортозаміщуючих галузях, для розвитку яких країна має достатні ресурсні можливості таких, як деревообробка, машинобудування, сільське господарство та ін.;

— адаптування вітчизняної практики надання преференцій національним економічним агентам у відповідність із міжнародними стандартами, у тому числі правилами СОТ;

— визначення переліку інструментів і детермінанти їх використання для забезпечення захисту окремих вітчизняних галузей економіки, а також регулювання рівня іноземної конкуренції на внутрішньому ринку;

— забезпечення функціонування національної системи захисту вітчизняних експортерів від конкурентних дій інших країн, особливо щодо порушення ними принципу найбільшого сприяння, розробка з цією метою на законодавчому рівні можливостей використання нашою державою адекватних контрзаходів щодо таких дій стосовно нерезидентів.

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що в контексті вирішення вказаних завдань та з метою досягнення цілі структурного реформування економіки необхідна подальша деталізація митного тарифу, диференціація його ставок і розширення бази оподаткування імпортних товарів. Доцільно також посилити рівень державного регулювання експорту шляхом обмеження вивезення дефіцитних товарів та зміцнення технічних бар'єрів перед імпортом, посилюючи санітарні, екологічні та інші вимоги, включаючи прямі заборони. Зрозуміло, що детермінація захисних заходів повинна відповідати стандартам, які прийняті у світовій торгівлі згідно її нормам і правилам.

Безумовно, запропоновані концептуальні засади щодо зовнішньоекономічної діяльності України, спрямовані на її інтеграцію до світового господарства, не є вичерпними і мають бути доповнені комплексом заходів, що передбачають попередження можливих тимчасових загроз національній економіці і, головне, отримання для себе переваг у результаті такої інтеграції.

Література

1. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. — Т. 1 / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін.; За заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — 812 с.
2. Домінік Моїзлі. Ослаблення Заходу в усьому світі. — *The Financial Times*, 6.10.2008; *День*, 9.10.2008, № 181.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 952 с.
4. Новицький В. Є. Особливості становлення ринку послуг у відкритій економіці України // Інвестиційно-інноваційні стратегії у військовому та цивільному секторах. Зб. наук. праць № 3. НДІ міжнародних відносин НАУ / Голов. ред. — д-р екон. наук В. Є. Новицький. — К., 2007. — 148 с.
5. Экономические известия. 5 июня 2008 года, № 96(859).
6. http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=32172
7. Новицький В. Є., Гальперіна Л. П. Інформаційні технології в глобально-конкурентному та соціальному контекстах // Перспективи розвитку українського експортного потенціалу у контексті співробітництва з країнами Середземномор'я та Центрально-Східної Європи. Зб. наук. праць № 6. НДІ міжнародних відносин НАУ / Голов. ред. — д-р екон. наук В. Є. Новицький. — К., 2007. — 137 с.
8. Глобальний конкурентний простір: Монографія / О. Г. Білорус та ін., кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. — К.: КНЕУ, 2007. — 677 с.
9. North D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance (Political Economy of Institutions and Decisions)*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1990. — 152 p.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2008

УДК 316.42

Т. С. Веремієнко, асистент,
кафедра міжнародного менеджменту,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СОЦІОКУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

При комплексному розгляді процесів трансформації і глобальних проблем сучасності у їх тісному взаємозв'язку надзвичайно актуалізується їх соціокультурна складова. Аналіз нових тенденцій, проблем і перспектив глобального соціально-економічного розвитку висвітлив, що трансформаційні зміни значно охопили соціокультурну сферу.